ห่วงโซ่อุปทานของกระบือในตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน

Buffalo supply chain in Tambon Tha Muang, Amphoe Selaphum, Roi Et province for sustainable utilization and conservation

*ก้องเกียรติ สุขเกษม, คู่ขวัญ จุลละนันทน์
*Kongkiat Sukkasem, Khukhwan Chullanandana
สาขาวิชาสัตวศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
Major of Animal Science, Faculty of Liberal Arts and Science, Roi Et Rajabhat University
*ผู้นิพนธ์หลัก: kongkeits@gmail.com
*Corresponding author: kongkeits@gmail.com

Received: 28 November, 2024; Revised: 23 December, 2024; Accepted: 28 December, 2024

Abstract

This study aims to examine the interactions involved in the management processes of the buffalo production supply chain in Tha Muang Subdistrict, Selaphum District, Roi Et Province, with a focus on sustainable utilization and conservation. The sample population was 28 buffalo farmers in Tambon Tha Muang, Amphoe Selaphum, Roi Et Province. This study employed structured interviews as the primary method of data collection, wherein a predetermined set of questions was used to gather information systematically. The collected data was analyzed based on defined themes or key topics, revealing significant findings aligned with the research objectives. The results of the study found that the supply chain process begins with the production of buffalo claves upstream. Small-scale farmers primarily raise Thai swamp buffalo or crossbred buffalo using free-range farming methods, supplemented by mineral feeds. Farmers fatten and sell the buffalo and mainly use the animal manure. Most of the buffaloes in the upstream supply chain are generated through trading between farmers in the nearby areas through a collection process by local traders who purchase the buffaloes from farms or farmers' houses to be sold at cattle and buffalo markets. And if it is a small buffalo or a young age, it will enter the purchasing process and be further fattened before being sent to a middleman to sell again. If it is a large buffalo that is old and suitable to be processed or sold as buffalo meat, it will be sent directly to a slaughterhouse trader, which enters the midstream supply chain. After that, the traders

who run the slaughterhouse business will send the buffalo meat to the fresh market in the north where buffalo meat is popularly consumed. Some buffaloes are sold in border markets to consumers and buffalo farmers abroad. The supply chain problems of the buffalo business in Tambon Tha Muang were identified as a lack of planning, insufficient production knowledge, absence of clear goals, and relatively low demand for local consumption. The management system is a separate operation. This results in low returns. Therefore, the supply chain for buffalo farmers should be developed, which includes joint planning, clear farming goals, and indicating production trends along with providing knowledge on production. This includes organizing farming into groups to develop both individual and collective buffalo farming practices, enabling members to earn higher incomes than before. In terms of marketing, farmers must be able to access information, especially in foreign markets where there is a high demand for buffalo meat, such as Laos, Vietnam, and China. The government should set guidelines for developing buffalo production in terms of preserving buffalo breeds, improving quality, reducing trade costs, and promoting buffalo production and exports

Keywords: Buffalo production; Supply chain; Roi Et Province

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ของจัดการกระบวนการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับห่วงโซ่อุปทานของการผลิตกระบือในตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน โดยใช้ประชากรในการเก็บรวมรวมข้อมูล คือ เกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือในตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวนทั้งสิ้น 28 ราย เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยใช้ชุดคำถามที่กำหนดไว้ล่วงหน้าเพื่อรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ ข้อมูลที่รวบรวมได้ถูกนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นหรือหัวข้อสำคัญที่กำหนดไว้ ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการห่วงโซ่อุปทานเริ่มต้นจากการผลิตลูกกระบือต้นน้ำโดยการเลี้ยงของเกษตรกรรายย่อย พันธุ์กระบือที่เลี้ยงส่วนใหญ่จะเป็นกระบือปลักของไทยหรือลูกผสม วิถีการเลี้ยงแบบปล่อยทุ่ง มีการเสริมแร่ธาตุบ้าง ซึ่งผู้เลี้ยงจะทำการขุนขายและใช้ประโยชน์จากมูลสัตว์เป็นหลัก กระบือกลุ่มห่วงโซ่อุปทานต้นน้ำส่วนใหญ่เกิดจากการแลกเปลี่ยนซื้อขายระหว่างเกษตรกรด้วยกันเองภายในพื้นที่ใกล้เคียง ผ่านกระบวนการรวบรวมโดยพ่อค้าท้องถิ่นที่เข้าไปซื้อกระบือจากฟาร์มหรือบ้านเกษตรกรนำไปซื้อขายต่อในตลาดนัดโคกระบือ กระบือขนาดเล็กหรืออายุยังน้อยจะเข้าสู่กระบวนการซื้อมาและนำไปขุนต่อก่อนส่งให้พ่อค้าคนกลางนำไปขายอีกครั้ง ถ้าเป็นกระบือขนาดใหญ่มีอายุมากเหมาะสมที่จะนำไปแปรสภาพหรือแปรรูปเพื่อจำหน่ายจะส่งไปยังพ่อค้าที่ทำธุรกิจโรงฆ่าสัตว์โดยตรง ซึ่งจะเข้าสู่กระบวนการห่วงโซ่อุปทานกลางน้ำ หลังจากนั้นพ่อค้าที่ทำธุรกิจโรงฆ่าจะส่งเนื้อกระบือไปยังตลาดสดทางภาคเหนือที่มีความนิยมบริโภคเนื้อกระบือ และกระบือบางส่วนจะถูกขายไปในตลาดชายแดนให้กับผู้บริโภค และ

ผู้เลี้ยงกระบือในต่างประเทศ ปัญหาและอุปสรรคในการบริการจัดการห่วงโซ่อุปทานของกระบือในตำบลท่าม่วง พบว่า ขาดการวางแผน ขาดความรู้ด้านการผลิต ขาดเป้าหมายการผลิตที่ชัดเจนและความต้องการการบริโภคในพื้นที่มีค่อนข้างน้อย ระบบการจัดการเป็นแบบแยกส่วนกันทำส่งผลให้ได้ผลตอบแทนที่ต่ำ ควรพัฒนาศักยภาพในวงจรห่วงโซ่อุปทานให้กับเกษตรกรผู้เลี้ยงและผู้เกี่ยวข้อง โดยเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือควรมีการวางแผนร่วมกันในการกำหนดเป้าหมายในการเลี้ยงที่ชัดเจน ชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มของการตลาดควบคู่ไปกับการให้ความรู้ในการผลิต รวมถึงขยายการเลี้ยงให้เป็นไปในลักษณะการรวมกลุ่ม เพื่อพัฒนาการเลี้ยงกระบือของตนและสมาชิกภายในกลุ่มให้สามารถมีรายได้จากการเลี้ยงกระบือให้สูงขึ้นกว่าเดิม ด้านการตลาดเกษตรกรผู้เลี้ยงต้องสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างสะดวก โดยเฉพาะตลาดต่างประเทศที่มีความต้องการบริโภคเนื้อกระบือในปริมาณที่มาก เช่น ลาว เวียดนาม และจีน เป็นต้น ส่วนรัฐบาลควรกำหนดแนวทางการพัฒนาการผลิตกระบือให้ได้ทั้งมุมของการอนุรักษ์ การปรับปรุงคุณภาพ การลดต้นทุนทางการค้า และส่งเสริมการผลิตและการส่งออกกระบือ

คำสำคัญ: การผลิตกระบือ; ห่วงโซ่อุปทาน; จังหวัดร้อยเอ็ด

บทนำ

ปัจจุบันระบบเศรษฐกิจด้านการเกษตรของประเทศไทยได้พัฒนาตามระบบการค้าเสรี ทำให้การพัฒนาความสามารถในการแข่งขันเชิงยุทธศาสตร์เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งต่อภาคการเกษตร ดังนั้น การเพิ่มศักยภาพของภาคธุรกิจหรือผู้ประกอบการทางด้านการเกษตรตลอดทั้งห่วงโซ่อุปทานตั้งแต่กระบวนการผลิตไปจนถึงการตลาดและส่งถึงมือผู้บริโภคเป็นเรื่องที่จะต้องให้ความสำคัญ กระบือถือเป็นสินค้าทางการเกษตรชนิดหนึ่งที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจของประเทศไทย จะเห็นได้จากมีการเลี้ยงและใช้ประโยชน์เพื่อการบริโภคเนื้อและผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ อีกทั้งยังใช้เพื่อความบันเทิง อาทิ การแข่งขันวิ่งควาย และการชนควาย การเลี้ยงเพื่อความสวยงาม เป็นต้น รวมถึงการมีส่วนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจในด้านการส่งออกของประเทศ จากข้อมูลทางสถิติ พบว่า ในอดีตประเทศไทยมีการส่งออกกระบือและโคไปยังประเทศลาวเฉลี่ยเดือนละ 7,452.17 ตัว และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องทำให้กระบือไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด (Tathong & Sangjun, 2015) และในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาประเทศไทยมีปริมาณกระบือที่เลี้ยงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี พ.ศ.2558 ประเทศไทยมีกระบือจำนวน 888,431 ตัว และในปี พ.ศ. 2567 พบว่าประชากรกระบือมีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็น 1,815,901 ตัว (Department of Livestock Development, 2024) และมีปริมาณการส่งออกกระบือในช่วงปี 2564-2566 จำนวนทั้งสิ้น 84,542 ตัว เฉลี่ยปีละ 28,180 ตัว (Division of Veterinary Inspection and Quarantine, 2024) จากข้อมูลเหล่านี้แสดงให้เห็นว่ากระบือได้รับความนิยมและมีเกษตรกรสนใจหันมาเลี้ยงเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตาม กระบือเป็นสินค้าเกษตรชนิดหนึ่งซึ่งในภาพรวมยังขาดศักยภาพการแข่งขันในตลาดทั้งในและนอกประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งศักยภาพในกลุ่มของผู้ผลิตรายย่อย มีรายงานว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือต้องการความช่วยเหลือด้านการผลิต เช่น พัฒนาวิธีการเลี้ยง การปรับปรุงพันธุ์ และการฉีดวัคซีนป้องกันโรค ด้านแหล่งสินเชื่อสำหรับซื้อกระบือ ด้านตลาดต้องการสร้างเกณฑ์มาตรฐานการกำหนดราคาซื้อขาย (Intawicha et al., 2017) แต่อย่างไรก็ตาม

กระบือเป็นสัตว์ที่มีความสามารถในการใช้แหล่งอาหารหยาบคุณภาพต่ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อเทียบกับสัตว์เคี้ยวเอื้องอื่นๆ มีการใช้ประโยชน์ของไนโตรเจนในอาหารคุณภาพต่ำ เช่น ฟางข้าว ได้ดี เพราะมีปริมาณจุลินทรีย์กลุ่มเซลลูโลไลติคที่ย่อยเซลลูโลส ทำให้สามารถย่อยและมีปริมาณการกินได้ในภาพรวมดีกว่าในโค (Wanapat & Devendra, 1992) ซึ่งสามารถพัฒนาในด้านศักยภาพการผลิตและเป็นสินค้าทางการเกษตรที่สามารถเพิ่มความสามารถในการแข่งขันได้ โดยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยเป็นภาคที่มีการเลี้ยงกระบือจำนวนมากที่สุดของประเทศ ซึ่งจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นหนึ่งในจังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีการเลี้ยงกระบือจำนวนมากในลำดับต้น ๆ ของประเทศ โดยปี พ.ศ. 2567 มีจำนวนกระบือที่เลี้ยง 77,124 ตัว มากเป็นอันดับที่ 8 ของประเทศ และมีเกษตรกรผู้เลี้ยงจำนวน 20,185 ราย ซึ่งมากเป็นอันดับ 1 ในเขตปศุสัตว์ที่ 4 (Department of Livestock Development, 2024) ดังนั้น การศึกษาปฏิสัมพันธ์ของการจัดการกระบวนการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับห่วงโซ่อุปทานของการผลิตกระบือในตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด จะทำให้เห็นความเชื่อมโยงและแนวทางการพัฒนาในการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานในส่วนต่างๆ ที่สะท้อนถึงศักยภาพที่สามารถพัฒนาและนำไปใช้ประโยชน์ต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในห่วงโซ่ได้อย่างยั่งยืน และสามารถกำหนดรูปแบบและทิศทางในการพัฒนาเกษตรกรและภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง รวมถึงสอดคล้องกับศักยภาพและวิถีชีวิตของเกษตรกรก่อให้เกิดความมั่นคงที่จะประกอบเป็นอาชีพและเกิดความยั่งยืนในอนาคต

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ เกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือในเขตตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือในตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 28 ราย ผู้วิจัยทำการศึกษากลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 100 ของประชากรผู้เลี้ยงกระบือในตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ การสัมภาษณ์และการจัดสนทนากลุ่ม (Focus group discussion technique) โดยการจดบันทึกและการบันทึกเสียง ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ซึ่งมีทั้งคำถามปลายปิด (close-ended question) และคำถามปลายเปิด (open-ended question) โดยใช้กับเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายทั้ง 28 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มเกษตรกรเพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ห่วงโซ่อุปทานของการผลิตกระบือเพื่อส่งไปยังตลาดผู้บริโภค โดยทำการศึกษาครอบคลุมตั้งแต่การผลิตกระบือมีชีวิต ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงกระบือ ธุรกิจเกี่ยวกับปัจจัยการผลิต ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงกระบือ ธุรกิจเกี่ยวกับปัจจัยการผลิต ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการซื้อขายกระบือมีชีวิต ได้แก่ ตลาดกระบือมีชีวิต ธุรกิจพ่อค้าคนกลาง ธุรกิจโรงฆ่าสัตว์ ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับเนื้อกระบือ ได้แก่ ตลาดค้าปลีก โรงฆ่าสัตว์ และแหล่งจำหน่ายเนื้อกระบือ เพื่อทำการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT

Analysis) และใช้หลักการวิเคราะห์ตามแบบจำลองอ้างอิงการดำเนินงานในโซ่อุปทาน (SCOR Model) ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน การจัดซื้อ การผลิต การจัดส่ง และการส่งคืน เพื่อทำการศึกษาให้เห็นภาพของกระบวนการของห่วงโซ่อุปทานตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำทั้งหมด

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

การจัดการห่วงโซ่อุปทานของกระบือในตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์อย่างยั่งยืนได้ผลการวิจัยและอภิปรายผลตามลำดับ ดังนี้

การวิเคราะห์ห่วงโซ่อุปทานกระบือของตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

จากการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลห่วงโซ่อุปทานกระบือของตำบลท่าม่วง พบว่า ระบบบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือของตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้ 1) กลุ่มห่วงโซ่อุปทานต้นน้ำ 2) กลุ่มห่วงโซ่อุปทานกลางน้ำ

กลุ่มห่วงโซ่อุปทานต้นน้ำ ประกอบไปด้วย 5 ส่วน ได้แก่ 1) เกษตรกรผู้ผลิตพันธุ์กระบือ เป็นเกษตรกรที่มีความรู้ทำหน้าที่ผลิตปู่-ย่าพันธุ์ลูกผสม เมื่อได้ลูกกระบือรุ่นพ่อแม่พันธุ์ที่มีคุณภาพสูงจะเก็บไว้รีดน้ำเชื้อขายหรือใช้ผสมกับแม่พันธุ์ที่มีอยู่เมื่อได้ลูกตัวผู้ก็ขายเป็นพ่อพันธุ์ ส่วนลูกตัวเมียอาจเก็บไว้เพื่อขยายฝูงหรือขายให้เกษตรกรรายอื่น ๆ ไปเลี้ยงต่อ ซึ่งพบเกษตรกรในลักษณะนี้เพียง 2 ราย 2) เกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือ เป็นเกษตรกรทั่วไปที่มีความสนใจการเลี้ยงกระบือเพื่อขุนขาย (400-450 กิโลกรัมต่อตัว) หรือใช้มูลสัตว์มาทำประโยชน์ ส่วนใหญ่จะจำหน่ายกระบือให้แก่ผู้ซื้อทั่วไปหรือพ่อค้าคนกลาง ขึ้นอยู่กับว่าผู้ใดจะให้ราคาที่สูงกว่า 3) คนกลางหรือพ่อค้ารวบรวมกระบือมีชีวิต พบว่า พ่อค้าคนกลางที่ตระเวนรับซื้อกระบือจากหมู่บ้านต่าง ๆ มาจำหน่ายถือได้ว่าเป็นกลไกสำคัญที่เกษตรกรใช้จัดหานำเข้าและระบายกระบือที่เลี้ยงออก ซึ่งอาจถูกส่งเข้าโรงฆ่าสัตว์หรือนำไปเลี้ยงขุนเพื่อรอส่งขายในตลาดลำดับถัดไป โดยกระบือที่ได้จากตำบลท่าม่วงส่วนใหญ่จะถูกส่งไปที่ตลาดนัดโคกระบือรอบเมือง บ้านหนองแก อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งจัดตลาดประจำทุกวันเสาร์ มีปริมาณกระบือที่นำมาเสนอซื้อขายประมาณ 2,000-2,300 ตัวต่อเดือน โดยพ่อค้ารวบรวมกระบือมีชีวิตสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ประเภทแรกคือ พ่อค้ารวบรวบกระบือมีชีวิตจากเกษตรกรในหมู่บ้านแล้วนำมาขายแก่พ่อค้าในตลาดท้องถิ่น (ตลาดนัดโคกระบือ) เพื่อส่งโรงฆ่าสัตว์เพื่อนำไปชำแหละขายแก่ผู้บริโภค ประเภทที่สองคือ พ่อค้ารวบรวมระดับท้องที่ จะมีหน้าที่ซื้อกระบือมีชีวิตในพื้นที่ที่กว้างขึ้นหรือในท้องที่ไกลขึ้นหรือจังหวัดอื่น ๆ มาจำหน่ายในตลาด สรุปได้ว่า การขายกระบือของเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือตำบลท่าม่วงจะอาศัยพ่อค้าคนกลางเป็นหลักในการทำหน้าที่รวบรวมกระบือและส่งไปยังแหล่งต่าง ๆ โดยผู้เลี้ยงไม่นิยมนำกระบือมาขายที่ตลาดนัดเองเพราะมีค่าใช้จ่ายด้านการขนส่งที่สูงกว่า อีกทั้งยังต้องติดต่อกับเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์อำเภอเพื่อขอใบอนุญาตขนย้ายสัตว์พาหนะอีกด้วยซึ่งถือเป็นความยุ่งยากของเกษตรกร 4) ตลาดนัดโคกระบือ ส่วนใหญ่เป็นของภาคเอกชนที่เข้ามาดำเนินการ นิยมจัดในสถานที่ที่มีการคมนาคมสะดวกมีบริเวณกว้างขวางในการซื้อ-ขาย มีการต่อรองราคากันระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย (ราคาเฉลี่ยกระบือมีชีวิตอยู่ที่ 30,000 บาท/ตัว) มีเก็บค่าธรรมเนียมบริการสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก (การ

เก็บค่าธรรมเนียมไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับแต่ละพื้นที่) นอกจากนี้ในตลาดนัดโคกระบือหากมีการขนย้ายข้ามจังหวัด จะมีเจ้าหน้าที่กรมปศุสัตว์หรือเกษตรอำเภอมาให้บริการออกใบอนุญาตการเคลื่อนย้ายกระบือ โดยมีค่าธรรมเนียม 30 บาทต่อตัว และ 5) หน่วยงานที่ส่งเสริมการเลี้ยง เป็นหน่วยงานของรัฐที่ดำเนินการช่วยเหลือสนับสนุนให้แก่เกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือรายย่อยในด้านความรู้ในการผลิต ด้านพันธุ์สัตว์ ด้านการให้บริการวัคซีน น้ำเชื้อ และด้านการจัดจำหน่าย รวมไปถึงการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ สำหรับหน่วยงานที่ดำเนินการส่งเสริมการเลี้ยงกระบือ ได้แก่ กรมปศุสัตว์ กรมส่งเสริมสหกรณ์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษาในพื้นที่ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Masaeng and Deumkhammanee (2022) พบว่า เกษตรกรได้รับการสนับสนุนในการเลี้ยงกระบือ การป้องกันโรค การถ่ายพยาธิ ฉีดวัคซีน และรับบริการจากอาสาปศุสัตว์ทำการรักษาและเชื้อพันธุ์จากการผสมเทียม และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Aksorn et al., (2018) พบว่า การเลี้ยงกระบือต้องมีการปรับปรุงพันธุ์ที่ดี การจัดการที่ดี อาหารที่ดี รักษาสุขภาวะของสัตว์ให้ดี รวมถึงการซื้อขาย ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะต้องได้รับการส่งเสริมองค์ความรู้จากหน่วยงานส่งเสริมการเลี้ยงกระบือ

กลุ่มห่วงโซ่อุปทานกลางน้ำ ประกอบด้วย 5 ส่วน ได้แก่ 1) โรงฆ่าสัตว์ เป็นสถานที่เพื่อบริการฆ่าและชำแหละสัตว์ มีกรรมวิธีการฆ่าและชำแหละตามมาตรฐานกฎกระทรวงว่าด้วยการประกอบกิจการฆ่าสัตว์การขนส่งเนื้อสัตว์ ของกรมปศุสัตว์ โรงฆ่าสัตว์ที่มีอยู่ในปัจจุบันมีทั้งหน่วยงานของรัฐและเอกชน ส่วนใหญ่ภายในจังหวัดร้อยเอ็ดนั้นโรงฆ่าจะเป็นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งอัตราค่าอากรและค่าธรรมเนียมการฆ่าสัตว์ให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติควบคุมการฆ่าสัตว์และจำหน่ายเนื้อสัตว์ พ.ศ. 2559 (กระบือตัวละ 25 บาท) และในเอกชนบางแห่งอาจจะเก็บเพิ่มเติมรวมค่าน้ำ ค่าไฟ (300 บาทต่อตัว) ภายในจังหวัดร้อยเอ็ดจะมีโรงฆ่าที่ได้มาตรฐานที่ได้รับใบอนุญาต (ฆจส.2) จำนวนทั้งสิ้น 17 แห่ง เป็นเอกชน 8 แห่ง และหน่วยงานภาครัฐ 9 แห่ง ผลพลอยได้ที่สำคัญของการฆ่ากระบือ เช่น หนัง เครื่องใน หัว แข้งข้อเท้า หาง เลือด ไขมัน กระดูก เอ็น เป็นต้น ซึ่งส่วนต่างๆเหล่านี้อาจแยกขายขึ้นอยู่กับข้อตกลงที่ผู้นำกระบือมีชีวิตเข้ามาฆ่า ตัวอย่างเช่น หนังกระบือจะมีพ่อค้ามารับซื้อนำไปฟอกแปรรูปเป็นเครื่องหนังต่อไป 2) ผู้ค้าส่งเนื้อกระบือชำแหละ เป็นพ่อค้าที่ทำหน้าที่จัดหากระบือมีชีวิตเป็นเนื้อกระบือชำแหละ อาจไปซื้อเองตามตลาดนัดโคกระบือ หรือมีพ่อค้าประจำมาส่งให้ถึงบ้านหรือโรงฆ่าสัตว์ เมื่อผู้ค้ากระบือมีการตกลงซื้อขายตกลงราคากัน จึงนำกระบือมาชำแหละ ตัดแต่ง และบรรจุส่งต่อให้ผู้ค้าปลีกเนื้อกระบือต่อไป 3) โรงงานแปรรูปผลิตภัณฑ์ ทำหน้าที่ปัจจุบันโรงงานแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกระบือ เช่น โรงงานทำลูกชิ้น โรงงานฟอกหนัง และโรงงานกระดูกป่น เป็นต้น 4) ผู้ค้าปลีกเนื้อกระบือ ทำหน้าที่ทำการรับซื้อเนื้อกระบือชำแหละจากพ่อค้าขายส่งเนื้อกระบือชำแหละ โดยพ่อค้าจะแยกขายเป็นส่วนต่าง ๆ ราคาแตกต่างกันขึ้นอยู่กับว่าเป็นรายการใด (อิงราคาตลาดและคุณภาพ) หรือพ่อค้าบางคนอาจทำการขายปลีกเองให้แก่ผู้บริโภคหรือส่งเนื้อกระบือไปยังตลาดสดทางภาคเหนือมีความนิยมบริโภคเนื้อกระบือ เช่น เชียงราย เชียงใหม่ พะเยา แพร่ น่าน เป็นต้น และ 5) ผู้ส่งออกกระบือ เป็นกลุ่มพ่อค้าที่ส่งกระบือส่งขายให้กับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ลาว เวียดนาม และจีน เป็นต้น ส่วนใหญ่จะมีการส่งออกไปทางด่านชายแดนติดกับจังหวัดต่าง ๆ ของประเทศไทย โดยเฉพาะชายแดนช่องจอม จังหวัดสุรินทร์ และสะพานมิตรภาพแห่งที่ 3 จังหวัดนครพนม

การวิเคราะห์ห่วงโซ่อุปทานกระบือของตำบลท่าม่วง (จำแนกตามบริบท)

บริบทด้านพื้นที่ พบว่า ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำและแหล่งอาหารที่ความเหมาะสมในการที่จะพัฒนาการเลี้ยงกระบือให้มีศักยภาพได้ และมีตลาดนัดโคกระบือที่อยู่ใกล้ (ประมาณ 25 กิโลเมตร) จัดเป็นศูนย์กลางในการจัดการระบบตลาดค้ากระบือและสามารถเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันได้ นอกจากนี้เกษตรกรผู้เลี้ยงในพื้นที่ยังได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ในเรื่องของการเลี้ยงอีกด้วย (เกษตรอำเภอ เกษตรตำบล เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ในพื้นที่) โดยให้การสนับสนุนองค์ความรู้ในการเลี้ยง การจัดการ วัสดุอุปกรณ์ในการเลี้ยงกระบือ ซึ่งสอดคล้องกับ Aksorn et al. (2018) ซึ่งพบว่า การมีแหล่งอาหารและน้ำมีให้ตลอดทั้งปี เกษตรกรทำฟางปรุงแต่ง และให้อาหารข้นเลี้ยงกระบือ มีอาหารสำรองในรูปแบบฟางแห้ง ถือได้ว่ามีความอุดมสมบูรณ์ โดยได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนความรู้การเลี้ยง การจัดการ วัสดุอุปกรณ์ในการเลี้ยงกระบือ เพื่อพัฒนาศักยภาพในการเลี้ยงกระบือ บริบทด้านพื้นที่เหล่านี้ทำให้เห็นได้ว่าสามารถที่จะพัฒนาศักยภาพระบบการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานให้สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มที่ดีขึ้นได้

บริบทการบริหารการผลิต พบว่า การจัดการการเลี้ยงดูกระบือของเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือตำบลท่าม่วง พบว่า อาหารสำหรับกระบือส่วนใหญ่จะเป็นหญ้าและวัชพืชที่ขึ้นอยู่บริเวณไร่นาหรือบริเวณพื้นที่สาธารณะในหมู่บ้าน อาจมีการตัดหญ้ามาเสริมให้กระบือในคอกในช่วงเวลากลางคืน มีการปล่อยให้แทะเล็มในเวลากลางวัน ไม่มีการเสริมอาหารข้นและแร่ธาตุให้กับกระบือ ส่วนการฉีดวัคซีนป้องกันโรค การถ่ายพยาธิ การผสมเทียม จะใช้บริการจากเจ้าหน้าที่ของปศุสัตว์อำเภอหรือตำบลเป็นหลัก สอดคล้องกับ Phothong et al. (2013) รายงานว่า เกษตรกรไม่มีการใช้อาหารข้น และมีการฉีดวัคซีนป้องกันโรคและเมื่อสัตว์ป่วยแจ้งเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์มารักษากระบือป่วยมากที่สุด และ Pansawat et al. (2007) ซึ่งศึกษาสภาพการเลี้ยงกระบือของเกษตรกรในจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เลี้ยงกระบือเพราะสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ใช้วิธีการผสมพันธุ์กระบือโดยปล่อยผสมพันธุ์กันเองตามธรรมชาติ และส่วนใหญ่ไม่มีการคัดเลือกพันธุ์กระบือ ส่งผลให้กระบือที่เลี้ยงในฟาร์มมีขนาดและรูปร่างเล็ก และมีปัญหาการผสมไม่ติด นอกจากนี้ยังพบว่า ยังไม่มีการจัดตั้งเป็นกลุ่มเครือข่ายผู้เลี้ยง เนื่องจากส่วนใหญ่จะเลี้ยงกระบือเป็นอาชีพเสริมและเน้นในการนำมูลไปใช้ทำปุ๋ย และขายกระบือเมื่อมีความจำเป็นด้านการเงินในครัวเรือนเท่านั้น ซึ่งถือว่าการจัดการด้านการผลิตเป็นกระบวนต้นน้ำของห่วงโซ่อุปทานที่สำคัญ (พันธุ์กระบือที่ดี อาหาร การจัดการฟาร์มและการเลี้ยงที่ถูกสุขลักษณะ) ที่จะทำให้กระบือที่ผลิตได้มีราคาเพิ่มขึ้นและตรงตามความต้องการของตลาด ซึ่งเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือตำบลท่าม่วงจำเป็นจะต้องได้รับการสนับสนุนหรือส่งเสริมให้มีประสิทธิภาพด้านการผลิตกระบือให้ดีขึ้น เช่น แหล่งอาหารหยาบ สายพันธุ์ การจัดการฟาร์ม เป็นต้น ทั้งนี้หากต้องการพัฒนาคุณภาพด้านการผลิตและมีต้นทุนการผลิตที่เหมาะสมจะต้องเน้นให้เกิดการรวมกลุ่มของเกษตร เพื่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพด้านการผลิตร่วมกัน รวมถึงการได้รับข้อมูลข่าวสารของตลาดร่วมกันจะสามารถเพิ่มศักยภาพการผลิตและสร้างโอกาสทางการตลาดให้ดียิ่งขึ้นและพัฒนาเป็นอาชีพที่มั่นคงได้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Masaeng & Deumkhammanee (2022) ซึ่งรายงานว่า ภาครัฐจะต้องจริงจังในการส่งเสริมให้ความรู้ในด้านการจัดการฟาร์มและการจับสัดเพื่อเพิ่มอัตราการผสมติดให้มากขึ้น ส่งเสริมการ

รวมกลุ่มของเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือเพื่อเพิ่มอำนาจการต่อรองในด้านการจำหน่ายสัตว์ ตลอดจนการประสานหาแหล่งทุนให้แก่กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือ เป็นต้น

บริบทการบริหารจัดการด้านการตลาด พบว่า การจัดการด้านการตลาดในพื้นที่ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า เกษตรกรผู้เลี้ยงจะนำกระบือไปขายมี 2 ลักษณะ คือ 1) มีพ่อค้าคนกลางมารับกระบือในพื้นที่ หรือทางภาคอีสานเรียกว่า “นายฮ้อย” ในพื้นที่เข้ามารับซื้อถึงสถานที่เลี้ยงของเกษตรกร การซื้อขายใช้วิธีการเหมาตัวขึ้นอยู่กับน้ำหนักและสภาพร่างกายของกระบือ (ราคาประมาณ 35,000-50,000 บาทต่อตัว น้ำหนักประมาณ 400-450 กิโลกรัม) และ 2) เกษตรกรจะนำกระบือไปขายที่ตลาดนัดโคกระบือภายในจังหวัดร้อยเอ็ด ทำการซื้อขายทุกวันเสาร์และอาทิตย์ ซึ่งซื้อขายแบบเหมาตัวขึ้นอยู่กับน้ำหนักและสภาพร่างกายของกระบือเช่นเดียวกัน โดยมีขั้นตอนและการซื้อขายในตลาดนัดโคกระบือ ดังแสดงใน Figure 1 ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Masaeng & Deumkhammanee (2022) พบว่า จะมีพ่อค้ามาซื้อกระบือที่ฟาร์มหรือที่บ้าน ส่วนอำนาจกำหนดราคาสามารถทำได้ทั้งผู้ซื้อและผู้ขายด้วยการคิดราคาเหมาเป็นรายตัว

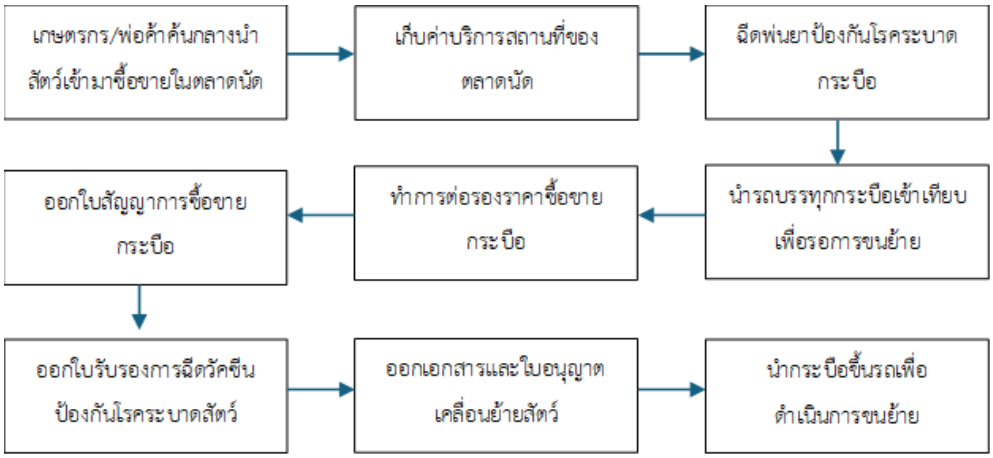

Figure 1 Showing the steps and buying and selling animals in the cattle and buffalo market in Roi Et Province

การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis) โดยยึดหลักการตาม SCOR Model

จากการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจึงได้ทำการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis) โดยยึดหลักการวิเคราะห์ตาม SCOR Model ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน การจัดซื้อ การผลิต การจัดส่ง และการส่งคืน ส่วนผู้เกี่ยวข้องในห่วงโซอุปทานของกระบือ ประกอบไปด้วย พันธุ์กระบือ ผู้เลี้ยง การตลาด โรงฆ่าและชำแหละ คนกลาง/ผู้ส่งกระบือ ผู้ค้าปลีก และผู้บริโภค ซึ่งมีผลการวิเคราะห์ดังนี้

ผลการวิเคราะห์จุดแข็งของห่วงโซ่อุปทานของกระบือ พบว่า ด้านพันธุ์กระบือ การผลิตมีผู้ผลิตน้อย ราคาในตลาดสูง ผสมติดง่ายเลี้ยงลูกได้ดี ด้านเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือ กระบือเป็นสัตว์ที่เลี้ยงง่าย กินง่าย เจริญเติบโตได้เร็วกว่าโค ด้านตลาดนัดโคกระบือ มีหน่วยงานภาครัฐอำนวยความสะดวกในการทำเอกสารการเคลื่อนย้ายกระบือถึงบริเวณตลาด มีการกำหนดวันซื้อขายที่ชัดเจน และการที่มีผู้ซื้อและผู้ขายจำนวนมากซึ่งเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ของกลุ่มเกษตรกรได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับการศึกษาของ Masaeng & Deumkhammanee (2022) ที่พบว่า กลุ่มอาชีพที่ได้รับการสนับสนุนข่าวสารวิชาการเกี่ยวกับอาชีพมากจะประสบความสำเร็จมากกว่ากลุ่มอาชีพที่ได้รับการสนับสนุนด้านข่าวสาร เกี่ยวกับอาชีพน้อย และสอดคล้องกับการศึกษาของ Intawicha et al. (2017) ที่ศึกษาจุดแข็งตาม SWOT Analysis ของการเลี้ยงกระบือในพื้นที่จังหวัดพะเยา พบว่า การที่เกษตรกรมีการรวมกลุ่มกันเป็นวิสาหกิจชุมชนจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ในการเลี้ยงกระบือเพิ่มขึ้น ในส่วนของกระบวนการทางการตลาดมีการใช้กลไกทางราคาและคุณภาพของกระบือเป็นหลัก การจัดส่งมีการคมนาคมเข้าถึงสะดวก ด้านโรงฆ่าและชำแหละมีการจัดซื้อและขั้นตอนในการนำกระบือเข้าฆ่ามีกระบวนการที่ไม่ยุ่งยากและมีความรวดเร็วในการให้บริการและเป็นไปตามลำดับก่อนหลัง โดยมีโรงฆ่าที่ได้มาตรฐานในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ดถึง 17 โรง กระจายไปทั้งจังหวัด มีการจัดการตามลำดับขั้นตอนของหลักสุขาภิบาล ด้านคนกลาง/ผู้ค้าส่งกระบือ มีการรับซื้อถึงในพื้นที่ตำบลท่าม่วง การจัดซื้อมีการจ่ายเป็นเงินสด มีตลาดนัดโคกระบือในการจัดซื้อจัดหากระบือ การจัดส่งมีรถขนส่งสินค้าสู่ตลาดเป็นของตนเองสามารถขนส่งได้ครั้งละหลายตัว เนื้อกับผลิตภัณฑ์จากกระบือสามารถจัดส่งไปยังเขียงเนื้อกระบือที่มีราคาสูงได้ดี และอุตสาหกรรมฟอกหนังมีตลาดรองรับผลิตภัณฑ์จากเนื้อกระบือจำนวนมาก ด้านผู้ค้าปลีกรายย่อย โดยเฉลี่ยเนื้อกระบือจะมีราคาสูงกว่าเนื้อโคทั่วไปเล็กน้อย ด้านผู้บริโภคมีตลาดผู้บริโภคในประเทศและประเทศเพื่อนบ้านที่นิยมบริโภคเนื้อกระบือและถือเป็นแหล่งรับซื้อที่สำคัญ

ผลการวิเคราะห์จุดอ่อนของห่วงโซ่อุปทานของกระบือ พบว่า ด้านพันธุ์กระบือ เกษตรกรยังขาดการคัดเลือกพ่อแม่พันธุ์ที่มีคุณภาพดี ขาดการจัดทำฐานข้อมูลพ่อแม่พันธุ์ที่เหมาะสมแก่การนำมาขยายพันธุ์ ขาดการผลิตกระบือจากพ่อพันธุ์และแม่พันธุ์ที่ดี ด้านเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือ ขาดความรู้การจัดการทางสุขาภิบาลและอาหารกระบือที่ดี ขาดการวางแผนและข้อมูลด้านการผลิตกระบือในภาพรวม ด้านคนกลาง/ผู้ค้าส่งกระบือ การวางแผนขาดการวางแผนการรับซื้อที่ชัดเจนเนื่องจากปริมาณการขายกระบือของเกษตรกรไม่สามารถพยากรณ์ได้ว่าจะขายเมื่อใด การจัดซื้อเป็นการอาศัยประสบการณ์เท่านั้น ยังขาดข้อมูลการประเมินที่เป็นมาตรฐานตามหลักวิชาการ สอดคล้องกับงานของ Sarakul et al. (2010) ที่รายงานว่า ปัจจัยพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับตัวของเกษตรกรเอง ได้แก่ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ แรงงาน แหล่งข้อมูลความรู้ วิธีการจัดการเลี้ยงดู อาหารและการให้อาหาร และบุคคลที่ให้คำแนะนำเกษตรกร ล้วนส่งผลต่อการตัดสินใจในการคัดเลือกและผสมพันธุ์สัตว์ให้ประสบความสำเร็จได้ ส่วนการจัดส่งแม้ว่าการรวบรวมกระบือจากหมู่บ้านไปยังตลาดนัดโค-กระบือจะมีระยะทางใกล้ แต่ระยะทางในการขนส่งกระบือไปยังผู้ค้าปลีกรายย่อยและผู้บริโภคที่นิยมบริโภคเนื้อกระบืออยู่ค่อนข้างไกล โดยเฉพาะผู้ค้าปลีกเนื้อกระบือที่อยู่ทางภาคเหนือหรือตลาดในประเทศเพื่อนบ้านที่ต้องใช้ระยะเวลาในการจัดส่งที่ค่อนข้างนาน อาจส่งผลให้กระบือเกิดความเครียดและไม่กินอาหาร และอาจก่อให้เกิดการสูญเสียรายได้จากการชั่งน้ำหนักขายได้ ด้านผู้ค้าปลีกรายย่อยการจัดซื้อมีจำนวนของ

กระบือชำแหละภายในประเทศค่อนข้างหายากและมีน้อย ต้นทุนการซื้อเนื้อกระบือค่อนข้างสูงกว่าเนื้อโค อาหารที่ทำจากเนื้อกระบือค่อนข้างหายากและมีรายการที่จำกัด และด้านผู้บริโภค เนื้อกระบือนิยมนำมาประกอบอาหารได้เพียงไม่กี่ชนิด

ผลการวิเคราะห์โอกาสของห่วงโซ่อุปทานของกระบือ พบว่า ด้านพันธุ์กระบือรัฐบาลมีนโยบายให้การสนับสนุนการเลี้ยงและจัดหาพ่อแม่พันธุ์กระบือที่มีประสิทธิภาพการผลิตที่ดีสนับสนุนให้เกษตรกรเพิ่มขึ้นเชิงของการอนุรักษ์ ทำให้มีพ่อแม่พันธุ์ที่มีลักษณะที่ดีจำนวนมากขึ้นในกระบวนการผลิต ด้านเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือในส่วนของการวางแผนมีหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องพร้อมให้การช่วยเหลือและให้คำปรึกษาในเรื่องของการวางแผนการผลิตและเทคนิคในการผลิตให้มีประสิทธิภาพ การจัดซื้อมีรัฐบาลให้การสนับสนุนการเลี้ยงและจัดหากระบือสายพันธุ์ดีสนับสนุนให้เกษตรกรเพิ่มขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ Intawicha et al. (2017) ที่ศึกษาโอกาสตาม SWOT Analysis ของการเลี้ยงกระบือในพื้นที่จังหวัดพะเยา พบว่า การที่ภาครัฐได้ดำเนินนโยบายเกษตรปลอดภัยหรือเกษตรอินทรีย์ และหน่วยงานต่าง ๆ ในจังหวัดพะเยาให้บริการด้านเทคโนโลยีการผลิตแก่กลุ่มเกษตรกร จะทำให้เกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือมีโอกาสนำมูลกระบือมาใช้เพื่อผลิตปุ๋ยคอกสำหรับใช้ในการเพาะปลูกพืชอินทรีย์ การรวมกลุ่มกันของเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือในรูปแบบของวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่จังหวัดพะเยาจะเพิ่มโอกาสในการได้รับการสนับสนุนจากแหล่งให้เงินทุนมากกว่าผู้เลี้ยงรายย่อยมากขึ้น ในส่วนการจัดส่งมีการขนส่งและการคมนาคมที่สะดวกในการขนส่ง ด้านโรงฆ่าและชำแหละภาครัฐส่งเสริมให้เกิดมาตรฐานของโรงฆ่าและชำแหละทั้งในแง่ของสุขาภิบาลที่ดี การคำนึงถึงประเด็นของสวัสดิภาพสัตว์รวมถึงการให้บริการแก่ลูกค้าที่มาใช้บริการ ด้านคนกลาง/ผู้ค้าส่งกระบือการจัดซื้อเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือในจังหวัดร้อยเอ็ดมีจำนวนค่อนข้างมาก หากมีการจัดการข้อมูลของกลุ่มลูกค้าเกษตรกรที่ดีก็จะทำให้ได้โอกาสในการจัดซื้อจัดหากระบือที่เพิ่มมากขึ้น การผลิตมีปริมาณกระบือในพื้นที่ภาคอีสานมีจำนวนมากที่สุดในประเทศและการจัดส่งมีการคมนาคมไปยังโรงฆ่าหรือตลาดชายแดนมีความสะดวก ด้านผู้ค้าปลีกรายย่อย การผลิตราคาเนื้อกระบือมีราคาค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับเนื้อโคในคุณภาพเขียงเนื้อทั่วไป

ผลการวิเคราะห์อุปสรรคของห่วงโซ่อุปทานของกระบือ พบว่า ด้านพันธุ์กระบือการผลิตกระบือในแวดวงปศุสัตว์ในภาพกว้างยังไม่ได้เน้นในเรื่องของการบริหารจัดการกระบือพันธุ์อย่างจริงจังเหมือนในสัตว์ประเภทอื่นและราคากระบือพันธุ์มีราคาที่ค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับโคเนื้อ ด้านเกษตรกรผู้เลี้ยงส่วนใหญ่เป็นเพียงการเลี้ยงเพื่อเป็นอาชีพเสริมจึงทำให้เกษตรกรไม่ได้เน้นการผลิตที่เน้นจำนวนและคุณภาพของกระบือ ประกอบกับการเลี้ยงกระบือต้องใช้ระยะเวลาในการเลี้ยงนานและใช้พื้นที่การเลี้ยงค่อนข้างมากเมื่อเทียบกับปศุสัตว์ชนิดอื่น สอดคล้องกับการศึกษาของ Intawicha et al. (2017) ที่ศึกษาอุปสรรคตาม SWOT Analysis ของการเลี้ยงกระบือในพื้นที่จังหวัดพะเยา พบว่า การเลี้ยงกระบือต้องใช้พื้นที่ในการเลี้ยงมาก การขยายพื้นที่การเลี้ยงเป็นได้ยาก เกษตรกรมีปัญหาด้านเงินทุนหากต้องการซื้อแม่พันธุ์เพิ่ม เนื่องจากกระบือมีราคาแพง อาชีพการเลี้ยงกระบือให้ผลตอบแทนช้ากว่าการเลี้ยงสัตว์ชนิดอื่น การจัดซื้อราคากระบือในตลาดมีราคาค่อนข้างสูงและรสนิยมในการบริโภคเนื้อกระบือในประเทศค่อนข้างน้อย ด้านโรงฆ่าและชำแหละส่วนการผลิตมีการพัฒนาให้ได้มาตรฐานค่อนข้างใช้เวลาและมีขั้นตอนค่อนข้างยุ่งยากและใช้ต้นทุนสูง ด้านคนกลาง/ผู้ค้าส่งกระบือ การจัดส่ง

กระบือมีขั้นตอนการส่งสินค้าชายแดนค่อนข้างมีขั้นตอนและมีข้อจำกัดค่อนข้างมาก ด้านผู้ค้าปลีกรายย่อยในส่วนการผลิต พบว่า รสนิยมในการบริโภคเนื้อกระบือในประเทศค่อนข้างน้อยทำให้มีจำนวนผู้ค้าปลีกยังมีจำนวนที่ค่อนข้างน้อย ด้านผู้บริโภคมีการบริโภคเนื้อกระบือไม่เป็นที่นิยมกับประชาชนทั่วไปในประเทศ

การพัฒนาศักยภาพห่วงโซ่อุปทานกระบือของตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

ภาพรวมของห่วงโซ่อุปทานกระบือของตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า เกษตรกรยังไม่ได้ให้ความสนใจกับระบบการเลี้ยงกระบือที่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เนื่องจากเลี้ยงเป็นอาชีพรองหรืองานอดิเรกเป็นส่วนใหญ่ และจะทำการขายในคราวจำเป็นเท่านั้น เกษตรกรมองว่ากำไรที่ได้นั้นไม่จูงใจให้เกิดการลงทุนในแง่ของการเลี้ยงเท่าที่ควร ซึ่งรูปแบบห่วงโซ่อุปทานที่ควรจะพัฒนาให้กับเกษตรกร คือ การชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มการผลิต และการตลาดที่เกษตรกรผู้เลี้ยงสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ โดยเฉพาะตลาดต่างประเทศที่มีความต้องการบริโภคเนื้อกระบืออยู่มาก รวมถึงขยายการเลี้ยงให้เป็นไปในลักษณะการรวมกลุ่มเพื่อให้เกิดอำนาจต่อรองและส่งต่อข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ ให้แก่กันภายในกลุ่มเกษตรกร พัฒนาการเลี้ยงของตนและสมาชิกภายในกลุ่มให้สามารถมีรายได้จากการเลี้ยงกระบือให้สูงขึ้นกว่าเดิม เพื่อผลิตกระบือส่งออกไปจำหน่ายยังประเทศเพื่อนบ้านที่มีอัตราการบริโภคกระบือสูงกว่า เช่น ลาว เวียดนาม และจีน เป็นต้น ภาครัฐควรกำหนดแนวทางการพัฒนาการผลิตกระบือให้ได้ทั้งมุมของการอนุรักษ์และมุมของการเพิ่มคุณภาพและลดต้นทุนทางการค้าเพื่อการส่งออกกระบือ

ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการเลี้ยงกระบือของเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือในตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

การวิเคราะห์ข้อมูลปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการเลี้ยงกระบือของเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือในตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ดังที่แสดงใน Table 1

Table 1 Results of analysis of problems, obstacles, and suggestions for buffalo raising by buffalo farmers in Muang Subdistrict

Problems and Obstacles	Number of farmers (persons)	Percentage
Problems in raising buffalo		
1. Capital aspect	1	3.57
2. Distribution source	1	3.57
3. Academic knowledge	2	7.41
4. No problems	24	85.72

ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 85.72 ไม่มีปัญหาและอุปสรรค เพราะเกษตรกรมีการเลี้ยงกระบือแบบดั้งเดิม ซึ่งไม่ประสบปัญหาด้านโรคระบาด รวมถึงเกษตรกรไม่มีต้นทุนในการเลี้ยงกระบือ เนื่องจากเป็นการปล่อยเลี้ยงตามธรรมชาติ และไม่มีการให้อาหารข้นรวมถึงการไม่ได้จ้างแรงงานในการเลี้ยงกระบือ และปลูกพืชอาหารสัตว์ เกษตรกรร้อยละ 14.28 มีปัญหาและอุปสรรคในการเลี้ยงกระบือ ได้แก่ ขาดแหล่งเงินทุนเพื่อกู้ยืม (ร้อยละ 3.57) ไม่มีความรู้ในการเลี้ยงกระบือถูกต้องตามหลักวิชาการ (ร้อยละ 7.14) และไม่มีแหล่งจำหน่ายกระบือ (ร้อยละ 3.57) เนื่องจากเกษตรกรบางส่วนที่ประสบปัญหาในด้านแหล่งเงินทุนเพราะเกษตรกรเลี้ยงกระบือแบบรายย่อยจึงไม่มีเงินที่จะมาลงทุนในการเลี้ยงกระบือ ส่วนความรู้ด้านวิชาการเกษตรกรยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการปรับปรุงพันธุ์ และการปลูกพืชอาหารสัตว์ รวมทั้งเกษตรกรยังขาดแหล่งจำหน่ายที่จะไม่ถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลางมากจนเกินไป ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Charasbunhiran & Akarachan (2014) พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีปัญหาด้านพื้นที่เลี้ยงกระบือไม่เพียงพอ (ร้อยละ 55.61) รองลงมาคือ มีปัญหาด้านอาหารหยาบมีไม่เพียงพอ (ร้อยละ 45.45) มีปัญหาด้านขาดแหล่งเงินทุนในการกู้ยืม (ร้อยละ 39.04) มีปัญหาด้านไม่มีความรู้ในการเลี้ยงกระบือถูกต้องตามหลักวิชาการ (ร้อยละ 25.13) มีปัญหาด้านไม่มีเจ้าหน้าที่แนะนำ (ร้อยละ 12.83) ตามลำดับ

สรุปผลการวิจัย

การปฏิสัมพันธ์ในกระบวนการห่วงโซ่อุปทานกระบือของตำบลท่าม่วง เริ่มจากเกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่เลี้ยงกระบือปลักแบบปล่อยทุ่ง และทำการซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนกันเองในชุมชนใกล้เคียง และมีพ่อค้าคนกลางท้องถิ่นเป็นตัวกลางรวบรวมกระบือเพื่อส่งต่อไปยังตลาดนัดโคกระบือหรือโรงฆ่าสัตว์ จากนั้นพ่อค้าคนกลางหรือธุรกิจโรงฆ่าสัตว์รวบรวมกระบือและแปรรูปเป็นเนื้อจำหน่ายในตลาดสด โดยเฉพาะตลาดในภาคเหนือ และส่งต่อไปยังตลาดชายแดนสำหรับบริโภคหรือเพาะเลี้ยงต่อในต่างประเทศ เช่น ลาว เวียดนาม และจีน เป็นหลัก

เมื่อทำการวิเคราะห์ SWOT Analysis พบว่า จุดแข็ง คือ กระบือมีอัตราผสมติดง่ายและเลี้ยงลูกได้ดี กินง่ายและเจริญเติบโตได้เร็วกว่าโค มีหน่วยงานรัฐช่วยอำนวยความสะดวกในการทำเอกสารในการเคลื่อนย้าย มีการกำหนดวันซื้อขายในตลาดที่ชัดเจน และมีตลาดนัดโคกระบือที่เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนข้อมูลและการเรียนรู้ของกลุ่มเกษตรกรได้เป็นอย่างดี มีระบบคมนาคมสะดวกในการขนส่ง มีโรงฆ่าสัตว์ที่ได้มาตรฐานถึง 17 แห่ง มีตลาดรองรับโดยเฉพาะในต่างประเทศ จุดอ่อน คือ เกษตรกรขาดการคัดเลือกพันธุ์ที่ดี ไม่มีฐานข้อมูลพ่อแม่พันธุ์ที่ดี ขาดการวางแผนและจัดการฟาร์มที่ดี เกณฑ์ในการตั้งราคาในการซื้อขายกระบืออาศัยประสบการณ์ของผู้ซื้อและผู้ขายไม่มีเกณฑ์ทางวิชาการรองรับ ตลาดกระบือชำแหละภายในประเทศมีจำนวนน้อยและยังไม่เป็นที่นิยม ความนิยมในการบริโภคมีจำกัด โอกาส คือ รัฐบาลสนับสนุนนโยบายการเลี้ยงและอนุรักษ์กระบือ ให้การสนับสนุนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุนสนับสนุน ราคาเนื้อกระบือสูงกว่าเนื้อโคในตลาดทั่วไป อุปสรรค คือ การบริหารจัดการกระบือพันธุ์ยังไม่ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่เมื่อเทียบกับปศุสัตว์ชนิดอื่น ราคากระบือพันธุ์มีราคาที่ค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับโคเนื้อ รสนิยมการบริโภคเนื้อกระบือในประเทศค่อนข้างต่ำ การจัดส่งกระบือไปยังตลาดชายแดนระหว่างประเทศมีข้อจำกัดและขั้นตอนที่ซับซ้อน

แนวทางการพัฒนาห่วงโซ่อุปทานการผลิตกระบือตำบลท่าม่วง สรุปได้ดังนี้

1. การพัฒนาการผลิต (ระดับต้นน้ำ) : ส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือในตำบลท่าม่วง เพื่อสร้างความร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพกระบือและการแบ่งปันทรัพยากร เช่น อาหารสัตว์หรือเทคนิคการเลี้ยง และแนะนำเทคโนโลยีที่เหมาะสม เช่น การผสมเทียมเพื่อปรับปรุงสายพันธุ์กระบือ หรือระบบจัดการสุขภาพสัตว์ เพื่อเพิ่มผลผลิตและคุณภาพของกระบือ เน้นการให้ความรู้เกี่ยวกับการคำนวณต้นทุนการเลี้ยง การกำหนดราคาขาย และการวางแผนการผลิตเพื่อเพิ่มผลตอบแทน

2. การรวบรวมและการกระจายสินค้า (ระดับกลางน้ำ) : สนับสนุนการรวมกลุ่มของเกษตรกรเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองในตลาดและลดต้นทุนการขนส่ง จัดตั้งศูนย์ข้อมูลสำหรับเกษตรกรเพื่อเชื่อมโยงข้อมูลด้านการผลิต ความต้องการในตลาด และราคาซื้อขาย

3. การกระจายสู่ตลาดและผู้บริโภค (ระดับปลายน้ำ) : สร้างช่องทางการส่งออกกระบือหรือเนื้อกระบือไปยังตลาดต่างประเทศ เช่น ลาว เวียดนาม และจีน โดยพัฒนากระบวนการขนส่งและมาตรฐานผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับข้อกำหนดระหว่างประเทศ ส่งเสริมธุรกิจการแปรรูปเนื้อกระบือในท้องถิ่น เช่น ผลิตภัณฑ์เนื้ออบแห้งหรือเนื้อกระบือบด เพื่อเพิ่มมูลค่าและสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรและชุมชน รวมไปถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์ เช่น กระบือปลักจากตำบลท่าม่วง พร้อมกับการประชาสัมพันธ์เพื่อเพิ่มความน่าสนใจในตลาด

4. การส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาคส่วน : รัฐควรจัดตั้งโครงการร่วมกับเอกชนเพื่อพัฒนาระบบบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทาน ตั้งแต่การปรับปรุงพันธุ์ การแปรรูป จนถึงการกระจายสินค้า ให้การสนับสนุนการเลี้ยงกระบือในตำบลท่าม่วงเพื่อพัฒนาสายพันธุ์และการจัดการฟาร์มที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น ให้การสนับสนุนด้านเงินทุน เช่น การให้เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำแก่เกษตรกรสำหรับการขยายกิจการหรือการซื้ออุปกรณ์การเลี้ยงที่ทันสมัย

5. การสร้างความรู้และเครือข่ายผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย : ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตลอดห่วงโซ่อุปทานมีโอกาสเข้าร่วมการอบรมและสัมมนาเกี่ยวกับเทคโนโลยีใหม่ ๆ และความต้องการของตลาดในประเทศและต่างประเทศ สนับสนุนการสร้างเครือข่ายผู้เลี้ยงกระบือในภูมิภาคอื่น ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ในการเลี้ยงและจัดการธุรกิจ

เอกสารอ้างอิง

Aksorn, N., Srihan, S., & Masaeng, P. (2018). Factors affecting the efficiency of buffalo raising of farmers in the buffalo conservation and production development project in Nakhon Phanom Province. *Academic work report*.

Charasbunhiran, I., & Akarachan, A. (2014). A study of buffalo raising conditions of farmers in Mukdahan Province. *Office of Livestock Development and Promotion, Department of Livestock Development*.

Department of Livestock Development. (2024). Livestock Statistics in Thailand 2024. *Information and Communication Technology Center, Department of Livestock*

Development. https://ict.dld.go.th/webnew/images/stories/report/regislives/eRegist_2024.pdf

Division of Veterinary Inspection and Quarantine. (2023). Statistics on the movement of animals within the country for 2023. *Department of Livestock Development*. https://aqi.dld.go.th/webnew/index.php/th/service-menu/stat-report

Intawicha, P., Tana, S., Krueasan, S., Saengwong, S., Sorachakula, C., Danmek, K., Attabhanyo, R., Dongpaleethun, C., & Teepatimakorn, S. (2017). The study of buffalo raising conditions and satisfaction with academic service in Phayao Province. *King Mongkut's Agricultural Journal, 35*(3), 69–78. https://li01.tci-thaijo.org/index.php/agritechjournal/article/view/157821/114302

Masaeng, P., & Deumkhammanee, J. (2022). A study on buffalo farming conditions and farmers' satisfaction in the Department of Livestock Development's good breed network under the supervision of the Buffalo Research and Development Center. *Journal of Animal Breeding and Production, 10(1),* 261–305. https://e-wichakarn.dld.go.th/images/files-ewichakarn/2565/016.Patthareeya_Masawaeng-And-Jeamjit_Duamkhanmanee.pdf

Pansawat, N., Klaybanmai, S., & Laothon, P. (2007). Buffalo farming conditions of farmers in Nakhon Si Thammarat Province. *Nakhon Si Thammarat Animal Breeding and Testing Research Station, Ron Phibun District, Nakhon Si Thammarat Province*.

Phothong, T., Amornchaisin, T., & Boonproeng, S. (2013). A study on buffalo farming practices and farmers' satisfaction in Sa Kaeo Province. *Department of Livestock Development, Ministry of Agriculture and Cooperatives*.

Sarakul, M., Koonawootrittriron, S., Suwanasopee, T., Mauricio, A. E., Hirunwong, A., & Thongprapi, T. (2010). Factors affecting genetic improvement for milk production of dairy cattle at farm level in Central Thailand. In *Proceedings of the 48th Kasetsart University Annual Conference: Animals*, 150–157. https://kukr.lib.ku.ac.th/kukr_es/index.php?/BKN/search_detail/result/11977

Tathong, T., & Sangjun, C. (2015). Trade value of beef cattle and buffalo through the 3rd Thai-Lao Friendship Bridge, Nakhon Phanom Province. *Kaen Kaset Journal, 43*, 411–414. https://ag2.kku.ac.th/kaj/PDF.cfm?filename=P005%20Ani_08.pdf&id=1872&keeptrack=1

Wanapat, M., & Devendra, C. (1992). Feeding and nutrition of dairy cattle and buffaloes in Asia. In *Proceedings of the 6th AAAP Animal Husbandry Association of Thailand*, Bangkok, Thailand.